

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Van Vlaggetjesdag naar Dag van de Nederlandse Zeevisserij

Poldervaart, A.A.; Tang, D.J.

Citation

Poldervaart, A. A., & Tang, D. J. (2019). Van Vlaggetjesdag naar Dag van de Nederlandse Zeevisserij. *Tijdschrift Voor Zeegeschiedenis*, 38(1), 63-71. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4306316>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4306316>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Van Vlaggetjesdag naar Dag van de Nederlandse Zeevisserij

From the Middle Ages, the North Sea fisheries and its related industries have been an important economic factor in the Netherlands. Every year the start of the herring fishing season was accompanied by large-scale festivities in various Dutch North Sea fishing ports. Vlaggetjesdag (Day of the flags) formed the highlight of these celebrations. On that day all departing fishing ships were dressed with small flags of various colours in order to show that they were eager to hunt for the first barrel of fresh Dutch herring. Visitors from all over Holland came to join the festivities and bid the ships farewell. Vlaggetjesdag became part of Dutch identity and its traditions. This article describes the gradual change of those festivities over the years.

De ‘Nederlandse identiteit’ staat de laatste jaren volop in de belangstelling. Er is weliswaar niemand die een algemeen geaccepteerde definitie van dit fenomeen weet te formuleren, maar dat speelt geen rol van betekenis in het soms inktzwarte publieke debat. Hoe anders ging dat in het verleden bij de langzame transformatie van een oer-Hollandse traditie bij uitstek: Vlaggetjesdag. In een tijdbestek van ongeveer veertig jaar veranderde dit oude feest-ritueel van een lokale aangelegenheid naar een nationaal en internationaal promotiefeest voor het Nederlandse zeevisserijbedrijf en weer terug naar een lokale gebeurtenis. Over de betekenis van tradities met betrekking tot de nationale identiteit is in de laatste decennia uitvoerig gedebatteerd, en dat debat houdt nog in alle hevigheid aan.¹ Dit artikel biedt geen nieuwe visie op deze problematiek, het heeft een bescheidener ambitie: een beschrijvend overzicht van de betekenis van Vlaggetjesdag, hoe die maritieme traditie ontstond, groeide en evolueerde naar de huidige vorm.

1 Zie bijvoorbeeld: Jan Bank, *Het roemrijk vaderland. Cultureel nationalisme in Nederland in de negentiende eeuw* (Inaugurale rede Leiden, 1989 's-Gravenhage 1990); M. Grever en K. Ribbens, *Nationale identiteit en meervoudig*

verleden (Amsterdam 2007); Warnar Oosterbaan, *Ons erfgoed. Identiteit, erfgoed, culturele dynamiek* (Amsterdam 2014); Themanummer over maritieme identiteit: *Holland, Historisch Tijdschrift* 48:3/4 (2016).

'De Vlaggetjesdag', lied in de bundel *'Neerlands opkomst, val en herstelling'*. Bezongen bij 't Gezelschap Harmonie te Vlaardingen (Schiedam 1817). VLAARDINGEN, STADSARCHIEF.

'T IS FEEST! VLAGGETJESDAG EN BUISJESDAG IN DE NEGENTIENDE EEUW

Traditioneel gold dat er geen haring werd gevangen vóór Sint Jan, op 24 juni. Na die datum was het uitvaren van de vissersvloot een feestelijke gebeurtenis voor lokale gemeenschappen waar haringvisserij als een belangrijke economische activiteit gold. Niet alleen het visbedrijf zelf, maar ook de bijbehorende nevenbedrijven, zoals scheepswerven, kuiperijen en touwslagerijen, verschaften veel werk. Geen wonder dat de bevolking uitkeek naar de thuisvaart van de schepen en de komst van tonnen vers gevangen haring.

In de dagen voorafgaande aan het vertrek van de vissersschepen werden schepen feestelijk gepavoiseerd, een gebruik dat de benaming 'Vlaggetjesdag' kreeg. Het is onbekend wie deze benaming heeft gemunt. De oudst bekende Vlaardingse vermelding van deze naam dateert uit 1817.

Op de zondag voor de afvaart vond een bidstond plaats: Gods zegen werd gevraagd voor het behoud van de vissers en voor een goede vangst. Daarna wandelde het verzamelde volk langs de haven.² Vlaggetjesdag was de opmaat voor een nog belangrijker gebeurtenis: Buisjesdag.³ Dit was dé dag waar het echt om ging, het moment van vertrek van de vissersvloot. Het was een gebeurtenis die traditioneel veel publiek trok. In 1778 kwam stadhou-

2 *Neerlands opkomst, val en herstelling*. Bezongen bij 't gezelschap Harmonie te Vlaardingen (Schiedam 1817). Collectie Stadsarchief Vlaardingen.

3 De naam verwijst naar het type schip waarmee eeuwenlang op haring is gevist. De naam bleef in gebruik ook al voer men niet meer met dit schip ter visserij.

In 1765 tekende Johannes Swertner de uit Vlaardingen vertrekkende haringvloot. Mannen, vrouwen en kinderen kijken toe hoe de schepen op Buisjesdag uitvaren naar de haringgronden. AMSTERDAM, HET SCHEEPVAARTMUSEUM.

der Willem V zelfs vanuit Den Haag naar Vlaardingen om die vertrekkende haringbuisen te bekijken.⁴ In 1802 raakten “vele vreemdelingen” (mensen van buiten de stad) in Vlaardingen en Maassluis teleurgesteld toen de vloot van circa 120 schepen vanwege gebrek aan wind niet kon uitvaren.⁵ Het aan land brengen van de eerste haringvaten vormde ook een gebeurtenis van betekenis. Keurmeesters haastten zich om de haring te keuren. Uit die eerste lading werd de beste haring gekozen om aan het koninklijk hof aan te bieden. Kranten maakten er altijd melding van.

De Visserijwet van 1857 maakte een eind aan de eeuwenoude reglementering van de visserij. Een paar jaar eerder was het voorschrift van het vooraf bepaalde moment van vertrek en het uitzetten van de netten in zee al opgeheven. Schepen konden nu in zee steken zodra het seizoen dat toeliet. Buisjesdag werd niet meer afgewacht. Wel bleef het versieren van de schepen met vlaggen gedurende de negentiende eeuw in gebruik, maar het had niet meer de uitstraling, de grootsheid van voorheen.

VLAGGETJESDAG ALS NATIONAAL PROMOTIE-INSTRUMENT (1946-1955)

De eerste decennia van de twintigste eeuw bracht de visserij niet veel goeds: twee wereldoorlogen met daartussen de grote crisis van de jaren dertig. Onder

4 *Groninger Courant*, 19 juni 1778.

5 *Binnenlandsche Bataafsche Courant*, 26 juni 1802.

Jaap Kolkman (rechts) hijst namens het Bedrijfschap voor Visserijproducten de Bedrijfschapwimpel aan boord van de VL 70 *Hendrik en Jan*, 1948. FOTO H. LANGELAAR. MUSEUM VLAARDINGEN.

die omstandigheden voeren de vissers nauwelijks uit. Na de Tweede Wereldoorlog krabbelde de visserijsector langzaam op. De overheid voerde nadrukkelijk campagne om vis als voedingsmiddel, in het bijzonder haring, onder de aandacht van de bevolking te brengen. De afdeling Vis, Schaal- en Schelpdieren van het Voorlichtingsbureau van de Voedingsraad was verantwoordelijk voor de inhoud en de organisatie van de publiciteit.⁶ De komst van de Vlaardinger Jaap Kolkman (1912-1985) als hoofd van het bureau zorgde voor grote veranderingen.

De oudere lezers van dit artikel zal de *nom de plume* Fenand van den Oever bekender in de oren klinken dan die van Kolkman zelf.⁷ Onder dit pseudoniem schreef hij populaire romans als *Lest Best* en *Casper van Adel*. Zijn grootse literaire succes was *Brood uit water* (1920). Kolkman, opgeleid als typograaf, was een selfmade man met een eenvoudige, maar zeer christelijke achtergrond. Midden in de Tweede Wereldoorlog werd hij benoemd tot propagandist bij de Commissie ter Bevordering van het Vischverbruik. Zijn werkzaamheden vormden de basis voor zijn lange, buitengewoon actieve en creatieve betrokkenheid bij de Nederlandse visserij. Kolkman was betrokken bij tal van vernieuwingen

6 Jeroen ter Brugge, 'Vispromotie in Nederland. Een beknopte ontwikkelingsgeschiedenis van de Nederlandse visreclame vanaf de zeventiende eeuw tot 1983' in: *NETwerk. Jaarboek Visserijmuseum* (Vlaardingen 2003) 30.

7 Alex Poldervaart en Jan van der Voort, 'Jaap Kolkman/Fenand van den Oever (1912-1985), propagandist van de Nederlandse haringvisserij, walvisvaart en vishandel' in: *NETwerk. Jaarboek Visserijmuseum* (Vlaardingen 2003) 45-67.

op het gebied van de vispromotie. Het begin daarvan was de Bedrijfschapsprijs, ingesteld in 1946. Die prijs had tot doel de schipper en bemanning extra te stimuleren bij het aan land brengen van een zo goed mogelijk product. De kwaliteit werd tenslotte in eerste instantie bepaald door de verzorging aan boord van de vissersvaartuigen. De gelauwerde schipper kreeg een speciale wimpel en een wisselbeker. De bemanning en de reder ontvingen bijzondere penningen. De uitreiking van die prijzen zorgde uiteraard voor extra publiciteit.

In 1947 werd in Vlaardingen voor het eerst na de oorlogsjaren weer Vlaggetjesdag gevierd. Naar Vlaardings voorbeeld volgde IJmuiden. Daar lagen schepen van de IJmuidense en Katwijkse vloot versierd in de haven. Ook in Scheveningen vierde men feest. De eerste naoorlogse Vlaggetjesdagen waren, zeker in Vlaardingen en Scheveningen, vooral gericht op de vloot en het begin van het haringseizoen. De aankleding van de havens was, zo kort na de oorlog, sober; er was weinig meer te zien dan de schepen. In het kielzog van de bezoekers verscheen hier en daar een ijscokarretje. Dankzij het snelle economische herstel na de oorlog veranderde de organisatie van Vlaggetjesdag begin jaren vijftig. De feestelijkheden kregen een professioneel karakter door de oprichting van lokale comités die de festiviteiten organiseerden. In 1950 pakte men groots uit. Scheveningen was dat jaar uitverkoren voor de ontvangst van officiële gasten op visserijgebied. Rond de haven was een optocht van (vracht) wagens, feestelijk versierd met attributen zoals tonnetjes en netten. Een muziekkorps begeleidde de praalwagens met daarop netten boetende Scheveningse vrouwen en een heuse haringrokerij.⁸ De eerste dag eindigde met vuurwerk. De Vlaggetjesdagen werden gelijktijdig georganiseerd. Er was geen sprake van concurrentie: iedere havenstad was gericht op de eigen visserij en bediende een eigen toeristisch gebied. De dagen groeiden uit tot grootschalige evenementen die steeds meer bezoekers van buitenaf wisten te trekken en waar nationale media veel aandacht aan besteedden. Vanaf het midden van de jaren vijftig introduceerden de organisaties groots opgezette openluchtspelen, redevoeringen en folkloristische shows. Van deze feesten, de haringrace en het na de finish aanbieden van de haring aan het Koninklijk Huis, werd enthousiast verslag gedaan. In 1961 was in Scheveningen de opvoering *Ter haring zal ik varen* een echte publiekstrekker. In IJmuiden sloeg men een nieuwe koers in door het uitvoeren van een declamatorium (een dichtstuk dat bij de voordracht wordt begeleid en afgewisseld door muziek of zang). In 1962 werd tijdens de Vlaardingse Vlaggetjesdag het openluchtspel *De zee, het venster van Vlaardingen* opgevoerd. Jaap Kolkman schreef het scenario. In de Koningin Wilhelminahaven was een groot ponton omgetoverd tot toneel met de logger VL 89 als decor. Het *Rotterdamsch Nieuwsblad* meldde “dat duizenden meeleeften en samengepakt stonden en dat alles bij temperaturen rond het vriespunt

8 Verslag van J. Kraaijeveld onder het kopje 500-507. ‘Van week tot week’, *De Visserijwereld*, 1950,

Reclame voor Vlaggetjesdag in de steden Vlaardingen, Scheveningen en IJmuiden, 1952. Affiche vervaardigd in opdracht van het Bedrijfschap voor Visserijproducten. MUSEUM VLAARDINGEN.

en windkracht negen!”. Het publiek verlustigde zich in “een vlaggeneer van in flatteuze blauwe sportcostuums gestoken vendelzwaaiende dames”.⁹ Vlaggetjesdag, een landelijk evenement, was in die jaren een belangrijk instrument in de promotie van de bedrijfstak en het verbinden van de visserij met de Nederlandse bevolking. De visserij, doorspekt met tradities en uitgevoerd door vissers met liefde voor het vak, was een sector waar men trots op kon zijn. In opdracht van de overheid door Herman van der Horst geschoten films als *'t Schot is te boord* (1951) en *Vieren maar!* (1954) droegen daar in hoge mate aan bij.

DAG VAN DE NEDERLANDSE ZEEVISSERIJ: VLAGGETJESDAG NIEUWE STIJL

Vanaf de beginjaren zestig werden de belangen van de visserijwereld behartigd door het Produktschap voor Vis en Visprodukten. Deze organisatie bepaalde dat het feestprogramma zich meer moest richten op één plaats. In 1962 kwam het accent op Vlaardingen te liggen. In Scheveningen en IJmuiden lagen weinig gepavoiseerde schepen in de haven en was er verder ook niet veel meer dan een kermis. Het jaar daarop introduceerde het Produktschap de naam Dag van de Nederlandse Zeevisserij ter vervanging van Vlaggetjesdag.

⁹ *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 21 mei 1962.

Tijdens een declamatorium op Vlaggetjesdag 1961 in IJmuiden doen leden van de christelijke gymnastiekvereniging 'IJmuiden' ritmische oefeningen, geïnspireerd op de visserij. FOTOGRAAF ONBEKEND. MUSEUM VLAARDINGEN.

Daarmee kwam het Produktschap tegemoet aan de toenemende betekenis van de trawlvisserij. Trawlers voeren het hele jaar door, zodat voor deze categorie geen sprake was van een duidelijke start van de nieuwe teelt. Kolkman schreef in 1963 voor de eerste viering van de Dag van de Nederlandse Zeevisserij in IJmuiden het openluchtspel *Vispoort IJmuiden*, dat door de NCRV in een directe uitzending (zwart/wit) op de televisie werd uitgezonden. Het openluchtspel werd op de kop van de vissershaven opgevoerd. “De groepen in klederdracht die aan dit spel deelnemen, vormen ook de kern van de optocht[...] In de optocht zal het verhaal worden verteld van de ontwikkeling van de bom tot moderne trawler”.¹⁰ Jaap Kolkman werd een jaar later wethouder in zijn woonplaats Velsen. Met zijn vertrek uit het Produktschap behoorden de openluchtspelen tot het verleden.

Vlaardingen kende in 1964 een laatste op Vlaggetjesdag gelijkend feest. Nog maar negen motorloggers van de ooit zo indrukwekkende vloot voeren dat jaar uit. Een jaar later waren ze allemaal verkocht. Vlaardingen speelde als visserijstad geen rol van betekenis meer. In 1971 vierde de stad voor de laatste maal de Dag van de Nederlandse Zeevisserij.

In Scheveningen en IJmuiden werden de vieringen steeds eenvoudiger. Geen optochten of openluchtspelen meer. Wel waren er optredens van individuele artiesten en werden er nog Bedrijfschapswimpels uitgereikt. De organisatiekosten waren de voorgaande jaren behoorlijk opgelopen. De haringvisserij had het niet gemakkelijk. Een verouderde vloot, gebrek aan arbeidskrachten

¹⁰ *Leidsch Dagblad*, 13 maart 1963.

Vlaggetjesdag Scheveningen aan het begin van de eenentwintigste eeuw. Twee vrouwen in traditionele Scheveningse klederdracht pauzeren tijdens hun demonstratie nettenboeten. FOTO A. POLDERVAART.

en sterke concurrentie vanuit andere Europese landen stelden de reders voor uitdagingen. Door berichten over de haringworm (nematode) die in groene haring (lichtgezouten haring) zou zitten en buikpijn kon veroorzaken, moest de vers gevangen haring minstens drie dagen in de pekel staan voordat ze kon worden afgeslagen. Het nieuws zorgde voor een afname van de verkoop en het verdwijnen van de haringrace. Bij de haringrace ging het immers om het zo snel mogelijk aan wal brengen van de groene haring. De aanbevolen vriesmethode was een doeltreffend procedé om haring te conserveren. Het zorgde wel voor een duurder product.¹¹

Beginjaren zeventig ontstonden grote zorgen over mogelijke overbevissing. In de periode 1977 tot 1983 lag de Nederlandse haringvisserij in grote delen van de Noordzee zelfs stil.

De Dag van de Nederlandse Zeevisserij ging echter gewoon door. De organisaties waren van mening dat voldoende andere vissoorten dan alleen haring onder de aandacht gebracht konden worden. Vanaf 1985 worden de Dagen niet alleen in Scheveningen of IJmuiden georganiseerd, maar ook in bijvoorbeeld Den Helder, Lauwersoog, Goedereede en Den Oever. Het programma bestaat uit een officieel gedeelte voor genodigden en een vlootschouw of andere activiteit. Op de dag wordt een actueel maatschappelijk of politiek visserijgerelateerd onderwerp belicht door vooraanstaande sprekers. Voor het grote publiek is de oorspronkelijke betekenis verloren gegaan.

11 'Sober vlagvertoon op Vlaardingse vloot', *De Rotterdammer*, 16 mei 1964; D.P.E. Meer-

burg, 'Goede teelt en behouden vaart', *De Visserijwereld* 20 (1969).

In de negentiende en voorgaande eeuwen werd Vlaggetjesdag gevierd als opmaat naar de komende dag van afvaart. In de twintigste eeuw was Vlaggetjesdag het moment om de bedrijfstak te bevorderen. Later waren Vlaggetjesdag en andere visserijfeesten een instrument om een bepaalde stad of dorp te promoten en de band tussen de inwoners onderling te verstevigen. De vieringen en overige recreatieve activiteiten hebben geen nationale uitstraling meer.

De omvang van de Nederlandse visserij is sinds het midden van de jaren zestig enorm geslonken. Scheveningen heeft al die jaren de benaming Vlaggetjesdag gehandhaafd voor de festiviteiten rondom het begin van een nieuw haringseizoen. Het is nog altijd het meest bekende en drukstbezochte visserij-evenement in Nederland, met een braderie, demonstraties van oude ambachten, de vlootschouw et cetera. Vlaggetjesdag heeft zich aangepast aan de tijd en de behoeftes van het moderne publiek. Scheveningers die elders zijn gaan wonen, keren op die dag vaak naar hun geboorteplaats terug. Ook al weten zij dat van de vroegere Vlaggetjesdagen, waarvan de glorietijd in de jaren vijftig van de twintigste eeuw lag, weinig authentieks over is. Maar die dag delen en beleven zij een gemeenschappelijke geschiedenis.

OVER DE AUTEURS Alex Poldervaart studeerde aan de Universiteit Leiden met als afstudeerrichting maritieme geschiedenis. Van 2003 tot en met 2018 was ze werkzaam als conservator in Museum Vlaardingen. Ze publiceerde in verschillende tijdschriften en jaarboeken en werkt mee aan de *Nieuwe Maritieme Geschiedenis van Nederland*. In februari 2019 is ze gestart met de versnelde opleiding Leraar Basisonderwijs. Alex Poldervaart is secretaris van de Nederlandse Vereniging voor Zeegeschiedenis.

Dirk J. Tang is historicus en was werkzaam bij de Gemeente Amsterdam, Het Scheepvaartmuseum en de Koninklijke Bibliotheek. Hij was projectmanager en redacteur/auteur van de serie *Sailing Letters Journals*. Dirk Tang was bestuurslid van de Nederlandse Vereniging voor Zeegeschiedenis en redacteur van het *Tijdschrift voor Zeegeschiedenis*. Hij publiceerde over slavernij en slavenhandel, over maritieme jeugdliteratuur en over het zwarte kind in jeugdboeken. Zijn jeugdboek *Krijn, als kajuitwachter de wereld rond* verscheen in 2018.